

УДК 81'42(07):811.11

Наталія Горобченко

ЗНАННЯ, НАВИЧКИ ТА ВМІННЯ ДЛЯ НАВЧАННЯ НАПИСАННЯ ДИСКУРСУ-ОПISУ/РОЗПОВІДІ

У статті розглядається питання, пов'язані з методикою навчання писемного мовлення, зокрема навчання написання дискурсу-опису/розповіді майбутніх учителів німецької мови. Узагальнено поняття «дискурс», його особливості, конкретизовано етапи навчання дискурсу, згідно з якими охарактеризовані знання, навички та вміння для навчання студентів написання німецькою мовою дискурсу-опису/розповіді.

Ключові слова: дискурс, дискурсивна стратегія, вміння побудови дискурсу, цілісність тексту.

Вибір Україною курсу на входження в Європейський освітній простір, тенденції розвитку суспільства спричинили необхідність підготовки фахівців, які б вільно володіли іноземною мовою та культурою іншомовного мовлення в усній та письмовій формах.

На основі сучасних міжнародних вимог випускник вищого навчального закладу (ВНЗ) [5] має володіти навичками і вміннями створювати тексти різного ступеня складності, які відповідають певному стилю та жанру писемного мовлення (ПМ). У зв'язку з цим в Програмі [4] обґрунтована необхідність оволодіння першокурсниками основами створення цілісного висловлювання, зокрема вміння написання дискурсу описового та розповідного характеру.

Проаналізовані праці вітчизняних і зарубіжних методистів [1; 2; 3; 6] дали змогу нам визначити поняття «дискурс», під яким розуміємо процес, вербалізований продукт цього процесу, засіб та об'єкт комунікації.

Виходячи з визначення дискурсу як обов'язкового аспекту змісту навчання ПМ у ВНЗ, варто зосередити увагу на такому компоненті змісту навчання як знання, навички та вміння, оскільки їх визначення є підґрунтям для створення науково-обґрунтованої системи вправ. Саме тому розгляд компонентів змісту навчання написання дискурсу-опису/розповіді і є завданням даної статті.

Центральне місце в змісті формування писемної мовленнєвої компетенції належить вмінням побудови дискурсу, дискурсивній стратегії. На основі етапів дискурсивної стратегії ми охарактеризуємо навички та вміння для навчання написання дискурсу-опису/розповіді.

Перший етап створення дискурсу – підготовчий етап – характеризується *вмінням мотиваційно-цільового аналізу змісту тексту*. Це вміння представляє собою наступне:

1) вміння аналізувати ситуацію письма [2], під якими розуміється аналіз теми й основної думки повідомлення, формування уявлення про адресата (про його/її чекання, мовний та мовленнєвий досвід) і розуміння мети майбутнього мовленнєвого вчинку;

2) вміння вибрати функціонально-смісловий (семантичний) тип тексту, під якими розуміється вміння співвідносити тему, основну думку і передбачуваний зміст майбутнього повідомлення з одним із функціонально-смісловим типом тексту – описом чи розповіддю. Визначення типу повідомлення дозволить вибрати адекватні способи планування матеріалу, способи введення і розвитку основної думки, які відповідатимуть останнім засобам зв'язності;

3) вміння відбирати релевантну інформацію, які передбачають сформованість навичок використання різних прийомів початку написання висловлювання. Такими прийомами є: «мозковий штурм» (brainstorming [6]); «вільне письмо» (freewriting); побудова схем (diagramming, looping, clustering etc. [3]); бесіда (das Gespräch [6]); відповіді на запитання (die Antworten auf die Fragen [6]);

4) вміння виділяти основне у майбутньому тексті. Особливу увагу слід звернути на поняттях тема (широке явище) і основна думка (вузьке поняття). При цьому необхідно вміти звузити тему, вміти відрізнити основну думку від мети повідомлення;

5) вміння формулювати основну думку [1]. Основна думка повідомлення формулюється у тематичному реченні. Вона може вводиться різними способами: найменування, уточнення, перерахування, конкретизація, доповнення та ін.

Отже, від умінь аналізувати ситуацію письма, вибрати функціонально-смісловий тип тексту, відбирати релевантну інформацію, виділяти основне у майбутньому тексті, формулювати основну думку залежить правильність орієнтування в змісті тексту. Ці вміння забезпечують *змістову цілісність* тексту.

Другий етап створення дискурсу – етап планування писемного висловлювання – характеризується *вмінням планувати та організовувати матеріал*. Складниками цього вміння є:

1) вміння побудови плану майбутнього писемного повідомлення є одним з багатьох умінь, яке знайоме студентам із досвіду практики мовлення рідною мовою. Побудова плану має велике значення у процесі вдосконалення культури мислення, покращенні логіки і т.д. Психологи стверджують, що побудова плану є цінною опорою запам'ятовування. Плани бувають: прості і складні, у вигляді речень різних видів (повні, називні); у вигляді опорних або ключових слів.

2) вміння вибору адекватних способів введення і розвитку тези. При навчанні письма рідною мовою цьому питанню приділяється менше уваги. Але ми вважаємо, що саме від розуміння яким чином/способом

розвивається основна думка в описі чи розповіді, великою мірою залежить «якість» тексту.

Формування писемної мовленнєвої компетенції, а саме навчання базових дискурсивних умінь створення цілісного тексту можна формувати лише на прикладі конкретних текстів. Тому більш доречно, на наш погляд, і це підтверджується Програмою [4], зупинитися на способах розвитку тези, які відносяться до функціонально-сміслових типів тексту «опис» і «розповідь». При вивченні способів розвитку тези, студенти повинні зрозуміти, що конкретизація, уточнення і доповнення є загальними й обов'язковими для всіх типів дискурсу. Безумовно, що в описі та розповіді основна думка повинна конкретизуватися, ілюструватися прикладами, додатковими фактами, аргументами (у роздумі і полеміці). Але важливіше знати, яким чином це відбувається.

3) вміння вибору способу викладу думок. Тобто індуктивний, дедуктивний або комбінований способи викладу думок [2]. Студенти повинні оволодіти вміннями будувати і розвивати основну думку повідомлення, вибираючи спосіб повідомлення від часткового до загального або навпаки, розрізняти тематичне речення (формує основну думку абзацу) та речення-клінчер (повторює або перефразовує цю думку в кінці абзацу), наявність якого є структурною особливістю абзаців дедуктивного типу.

Отже, від умінь побудови плану письмового тексту, вибору адекватних способів розвитку тези і викладу думок залежить адекватність розвитку думки у тексті. Ці вміння забезпечують *комунікативну цілісність* тексту.

Третій етап створення дискурсу – етап реалізації плану висловлювання – характеризується *вмінням продукувати текст*. Це вміння утворює складне мовленнєве вміння послідовного викладу тексту.

Складниками цього мовленнєвого вміння, слідом за О. В. Горбуновим [2], ми вважаємо: вміння формулювати тезу; вміння вводити і розвивати тезу; вміння висловлювати думку адекватним способом; навички граматичного, лексичного і стилістичного оформлення тексту; вміння забезпечувати змістову, комунікативну структурну цілісність тексту (зв'язність).

Таким чином, на цьому етапі проходить реалізація навичок і умінь, які забезпечують наявність всіх параметрів цілісності писемного дискурсу.

Отже, від умінь формулювати, вводити і розвивати тезу; висловлювати думку адекватним способом; навичок грамотного лексичного і стилістичного оформлення тексту; умінь забезпечувати змістову, комунікативну та структурну цілісність тексту залежить вміння продукувати сам текст. Ці вміння забезпечують *змістову, комунікативну, структурну цілісність* тексту.

Четвертий етап створення дискурсу – етап зіставлення з початковим

планом висловлювання – характеризується *вмінням саморедагувати або вмінням інтерпретувати власний дискурс*.

Важливо зазначити, що особливість інтерпретації при саморедагуванні полягає в тому, що той, хто пише, виступає одночасно в ролі читача свого власного письмового тексту. Йому зрозумілі значення свого дискурсу, оскільки він сам створює ці значення. Тому потрібно вміти відділяти себе як автора тексту від останнього, вміти дивитися на текст з боку іншого читача. Навчити саморедагування означає навчити критики власного тексту [2].

Отже, від умінь саморедагувати або вмінь інтерпретувати власний дискурс залежить вміння співставляти текст з початковим планом висловлювання. Ці вміння забезпечують змістову, комунікативну, структурну цілісність тексту.

Зазначені вище вміння є *загальними* для написання дискурсів описового і розповідного характеру. У зв'язку зі специфікою початкового ступеня навчання ПМ необхідно зосередити увагу на загальних універсальних вміннях, оскільки основне завдання I курсу навчання полягає в тому, щоб навчити студентів основам побудови дискурсу/тексту.

Крім того, в зміст навчання письма входять і знання, а саме:

1. *Знання* правил функціонування мовних одиниць у мовленні (лінгвістична компетенція), вміння описувати явища мови і мовлення, також вміння формулювати помилки (металінгвістична компетенція).

2. *Знання* студентом предмета висловлювання, що відображає *знання* оточуючого світу (предметна компетенція). Предметна компетенція формується у процесі ознайомлення з особливостями функціонально-сміслових типів дискурсу «опис» і «розповідь» та пов'язана з лінгвістичною компетенцією, оскільки концептуальна картина світу відображається у мовній.

3. *Знання* особливостей ситуації письма, особливостей функціонально-сміслових типів тексту, особливостей жанру тексту і *вміння* орієнтуватися у ситуації писемного спілкування (виділяти основну думку, мету висловлювання), орієнтуватися в аудиторії (вміння оцінити читача), вибирати функціонально-смісловий тип та жанр тексту (соціолінгвістична компетенція, яка проявляється вже у самій дискурсивній стратегії, наприклад, на етапі орієнтування у ситуації спілкування). У деяких методичних роботах поняття типу і жанру тексту «зливаються», тобто маються на увазі тексти, що належать до певного функціонального стилю [6]. У цьому значенні використовується також термін «вид» тексту [6]. У нашому дослідженні критерієм для належності тексту до функціонально-сміслового типу – опис чи розповідь – є його композиційна будова. Жанр тексту характеризує його належність до функціонального стилю. Наприклад, щоденник, особистий лист відносяться до побутово-розмовного стилю; діловий лист і різні типи

ділових паперів – до офіційно-ділового стилю.

4. Знання особливостей побудови німецького абзацу (його композиційної схеми), комунікативних актів зачину, кінцівки, актів, що відображають своє відношення до об'єктів опису чи розповіді, і, відповідно, *вмінь* побудови зазначених типів текстів й мовленнєвих актів (соціокультурна компетенція).

5. У межах стратегічної компетенції на I курсі необхідні *знання* засобів структурного зв'язку речень для заповнення студентом прогалин у знаннях мовного коду, синонімів, лексичних засобів з узагальнюючим значенням, навички і вміння використання цих засобів, а також специфічних умінь користуватися довідковою літературою, словниками.

Таким чином, розглянутий нами компонентний склад змісту навчання ПМ майбутніх учителів є підґрунтям для створення науково-обґрунтованої системи вправ, оскільки оволодіння перерахованими вище знаннями, навичками та вміннями є можливим при виконанні вправ, які сприяють підготовці майбутнього вчителя. Тому, перспективи подальших розвідок у цьому напрямку вбачаються нами у створенні системи вправ для навчання написання дискурсу-опису/розповіді студентів I курсу мовного ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бориско Н. Ф. Структура и содержание иноязычной коммуникативно-профессиональной компетенции у будущих учителей иностранного языка / Н. Ф. Бориско // Теоретичні питання освіти та виховання : зб. наук. праць. – Вип. 17. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2001. – С. 16–19.
2. Горбунов А. В. Методика обучения сочинению-объяснению и сочинению-аргументации на основе целостного подхода : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Горбунов А. В. – Улан-Удэ, 1999. – 186 с.
3. Brown D. Criteria for writers / Brown D., Burnette B. – N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1987. – P. 221–224.
4. Curriculum für den Sprachpraktischen Deutschunterricht an pädagogischen Fakultäten der Universitäten und pädagogischen Hochschulen. – K. : Ленвіт, 2004. – 256 с.
5. Profile Deutsch. Gemeinsamer europäischer Referenzrahmen / Glaboniat M., Müller M., Schmitz H., Rusch P., Wertenschlag L. – Berlin, München. : Langenscheidt, 2002. – 167 s. – CD-ROM.
6. Hairston M. C. Successful Writing / Hairston M. C. – 2d edition. – N.Y. : W.W. Norton and Co., 1986. – 238 p.